

**МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ**

УДК 378.147:37.035

Олександр Малихін, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри романо-германських мов та перекладу
Національного університету біоресурсів і природокористування України
Тамара Василюк, аспірант кафедри педагогіки
Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ "Криворізький національний університет"

**МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ**

У статті уточнено поняття "соціальна компетентність", теоретично обґрунтовано методологічні підходи (компетентнісний, особистісно орієнтований, акмеологічний, аксіологічний та технологічний) до формування соціальної компетентності студентів – майбутніх учителів. Означені підходи в освіті визначено як методологію, що розвиває принципи самореалізації студентів.

Ключові слова: соціальна компетентність, компетентнісний, особистісно орієнтований, акмеологічний, аксіологічний, технологічний підходи в освіті.

Лит. 13.

Александр Малихин, доктор педагогических наук, профессор,
заведующий кафедрой романо-германских языков и перевода
Национального университета биоресурсов и природопользования Украины
Тамара Василюк, аспирант кафедры педагогики
Криворожского педагогического института
ГВУЗ "Криворожский национальный университет"

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ**

В статье уточняется понятие "социальная компетентность", теоретически обоснованы методологические подходы (компетентностный, личностно-ориентированный, акмеологический, аксиологический, технологический) к формированию социальной компетентности студентов – будущих учителей. Определенные подходы в образовании представлены как методология, развивающая принципы самореализации студентов.

Ключевые слова: социальная компетентность, компетентностный, личностно-ориентированный, акмеологический, аксиологический, технологический подходы в образовании.

Olexandr Malykhin, Doctor of Sciences (Pedagogy),
Professor, Head of the Romano-Germanic Languages and Translation Department
National Bioresources and Nature Management University of Ukraine
Tamara Vasylyuk, Postgraduate student of the Pedagogy Department, Kryvyi Ryh Pedagogical Institute State Higher
Educational Institution "Kryvyi Ryh National University"

**THE METHODOLOGICAL ASPECTS OF FORMATION OF
FUTURE TEACHERS' SOCIAL COMPETENCE**

The article clarifies the concept of "social competence", and theoretically substantiates the methodological approaches (a competence-based, a person-oriented, acmeological, axiological, and technological) concerning the formation of future teachers' social competence. The article presents the certain educational approaches as a methodology for the developing of the principles of students' self-realization.

Keywords: social competence, a competence-based, a person-oriented, an acmeological, axiological and technological approaches.

Актуальність дослідження. Сучасні соціально-політичні, економічні зміни істотно підвищують очікуваний вклад освіти в реформування суспільства, визначивши освітній сектор як пріоритетний у структурі його розвитку. Сьогодні ефективно дієвим виявляється фахівець, що адекватно реагує на нові соціальні чекання, мобільний, здібний до творчого

зростання, успішно соціалізований і з високим рівнем соціальної компетентності, яка б забезпечувала особисту комфортність, професійну ефективність і самовдосконалення. Беззаперечним залишається на сьогодні той факт, що сучасний учитель повинен володіти знаннями у поєднанні з уміннями та навичками соціальної самостійної діяльності, мати активну життєву позицію.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Мета статті – теоретично обґрунтувати методологічні підходи до формування соціальної компетентності майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу. Здійснений аналіз досліджень соціальної компетентності (І. Зимня, В. Кожевников, А. Кузьмінський, О. Локшина, А. Мудрик, О. Овчарук, О. Пометун, О. Смагіна, А. Хуторської, В. Цветков) дозволив виявити такі потрактування означеного явища. Соціальна компетентність розглядається як: *психолого-педагогічна характеристика особистості* (І. Зарубінська, А. Кузьмінський), *здатність особистості* (Н. Борбич, М. Докторович), *якість особистості* (С. Краснокутська, А. Мудрик, С. Рачева), *рівень соціалізації особистості* (Г. Белицька, О. Ганжа, І. Зимня), *складна динамічна інтегральна система* (А. Брушлинський, В. Куніцина). У нашому дослідженні ми розуміємо соціальну компетентність студентів як інтегрований комплекс парціальних компетентностей нижчого ієрархічного порядку, що базуються на системі особистісних психологічних здібностей, моральних цінностей, які у своїй сукупності дозволяють конкретному індивіду успішно взаємодіяти із суспільством з метою самоактуалізації – самовираження, самовдосконалення, самоздійснення [5].

Зважаючи на сучасні вимоги до організації навчального процесу у вищій школі як складного явища, осмислення якого здійснюється з різних точок зору, основними методологічними підходами до нього визначено компетентнісний (як провідний), особистісно орієнтований, акмеологічний, аксіологічний та технологічний.

Компетентнісний підхід. Дослідження сутності поняття “компетентнісний підхід” здійснили вітчизняні та зарубіжні вчені Н. Бібік, І. Зимня, В. Красвський, О. Локшина, А. Маркова, Н. Нагорна, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Пометун, Дж. Равен, О. Савченко, Г. Селевко, В. Серіков, А. Хуторської, С. Шишов, О. Янчуріна та ін.

Загальними принципами компетентнісного підходу є зміщення акцентів з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок для формування й розвитку здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки та досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики.

У колективній монографії “Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека освітньої політики” Н. Бібік наголошує на необхідності переходу в навчанні “з процесу на результат в діяльнісному вимірі, забезпечення спроможності

випускника відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного розв’язання життєвих потреб, пошуку свого “Я” у професії” [7, 47].

Компетентнісний підхід означає вибір нових стратегій. Такий підхід припускає усвідомлення й реалізацію тісного зв’язку освітнього процесу, змісту й результату. Така спрямованість навчального процесу вимагає прийняття рішень із приводу загальної форми методів і технологій, добору й організації інформаційного матеріалу, розробки показників, що піддаються виміру, у світлі обраних методів і змісту [10].

Звертаючись до компетентнісного підходу як механізму оновлення й реформування освітніх систем, науковці дуже часто звертаються до різних його аспектів. У дослідженнях Н. Бібік, О. Пометун, І. Зимньої, О. Локшиної, Г. Серікова компетентнісний підхід розглядається як основа оновлення сучасної освіти і зумовлює формування такого нового її змісту, який би не зводився лише до його знанневоорієнтованого компоненту, а охоплював цілісний індивідуальний досвід розв’язання майбутніми фахівцями життєвих і професійних проблем, реалізацію ключових функцій, соціальних і професійних ролей на засадах оволодіння відповідними компетентностями.

Особистісно орієнтований підхід. Компетентнісний підхід в освіті пов’язаний з особистісно орієнтованим, оскільки стосується особистості студента і може бути реалізованим і перевіреном тільки у процесі виконання конкретним студентом певного комплексу дій. Такий підхід потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі, яка існує об’єктивно, для “всіх” студентів, на суб’єктивні надбання одного студента, які можна виміряти [10, 9].

Особистісно орієнтований підхід (І. Бех, І. Кон, З. Курлянд, В. Лозова, О. Пехота, О. Савченко, Г. Селевко, В. Серіков, І. Якиманська), визначає послідовне ставлення педагога до того, кого вчать, як до особистості, як до самосвідомого відповідального суб’єкта власного розвитку і як до суб’єкта навчальної взаємодії. Загальними принципами зазначеного підходу є створення умов для розвитку і саморозвитку особистості, реалізація педагогом відповідальності за результати освітнього процесу; розвиток функцій, які особистість виконує у своїй життєдіяльності: вибір, цілепокладання, рефлексія, побудова образу “Я”, творча реалізація, відповідальність за рішення, забезпечення автономності та індивідуальності буття суб’єкта. Учені

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

розглядають зазначений підхід як базовий методологічний принцип вивчення, дослідження, організації освітнього процесу, який зорієнтований на розвиток, саморозвиток індивідуальних властивостей особистості.

В. Лозова особистісно орієнтований підхід тлумачить як принцип свободи особистості в навчальному процесі при виборі пріоритетів, освітніх векторів, формування власного, особистісного сприйняття змісту, що вивчається [9]. Відповідно до положень особистісно орієнтованого підходу кожний студент включається в різноманітні види освітньої діяльності, які дозволяють формувати адекватно ціннісне уявлення про майбутню педагогічну діяльність, формувати певні компетентності для реалізації професійної діяльності у майбутньому.

Акмеологічний підхід. Молодь, обравши навчання у вищій школі, зокрема у педагогічному університеті, потрапляє в складну психологічну ситуацію, коли після здобуття освіти постає питання: що буде далі? На цій життєвій стадії ефективним має стати акмеологічний підхід у навчанні.

Акмеологія (від давньогрецького акме – вершина, logos – вчення) вивчає феноменологію, закономірності і механізми розвитку людини. Н. Кузьміна вважає акмеологію новою галуззю наукових знань в системі наук про людину, предметом дослідження якої є фундаментальні закономірності творчості та самосвідомості людини [8]. Прихильники акмеологічного підходу в освіті (Б. Ананьєв, Г. Данилова, І. Зязюн, Н. Кузьміна, А. Маркова, Н. Ничкало, В. Радул) визначають спосіб його реалізації у вдосконаленні власного професіоналізму.

Б. Ананьєв, розглядаючи сутність педагогічної акмеології, називав її наукою про закономірності вищих досягнень у цілісному розвитку людини на кожному її віковому етапі у процесі неперервної освіти [1].

Г. Данилова визначає пріоритетними такі ознаки акмеологічного підходу: 1) орієнтація на “акме” – вдосконалення на всіх етапах життя і діяльності особистості; 2) всебічний розвиток вдосконалення свідомості і діяльності груп (товариств), переконаність уможливленості масового вдосконалення; 3) оптимістичний погляд на людину та її майбутнє, використання акмеологічного проектування вищих досягнень окремими особами [4, 78].

У колективній монографії “Наукові підходи до педагогічних досліджень” [10] основними положеннями акмеологічного підходу визначено такі:

- “акме”, тобто стан можливого максимально повного розкриття і використання внутрішнього потенціалу в практичній діяльності є метою самореалізації особистості;

- самореалізація особистості характеризується акме-формами: майстерністю, високим професіоналізмом, готовністю до здійснення будь-якої діяльності;

- реалізація творчого потенціалу особистості у будь-якому виді діяльності є “продуктом” її самореалізації;

- досягнення особистістю професійного акме напряму залежить від розвитку процесів “само-”: пізнання, сприйняття, ідентифікації, визначення, обмеження;

- самозабезпеченню особистості у професійній діяльності сприяють саморегуляція, самокоригування, самоконтроль, самооцінювання;

- гармонія між соціальним статусом та особистісно-професійним зростанням особистості досягається процесами самовираження, самопрезентації, самоствердження.

Аксіологічний підхід. Орієнтація підготовки майбутніх педагогів на формування у них системи загальнолюдських і професійних якостей, що визначають їхнє ставлення до світу, до власної реальності, до самого себе (як людини і фахівця) відповідає аксіологічному (ціннісному) підходу до навчання [2, 7]. Через культурні та духовні цінності людина задовольняє свої власні потреби, і саме існування цінностей відрізняє людину від тварини.

Аксіологічний підхід дає змогу вивчати явища з точки зору їх можливостей задовольняти потреби особистості, шукати шляхи розв’язання задач гуманізації суспільства. Серед дослідників заслуговують уваги праці Ю. Бабанського, Б. Гершунського, С. Гончаренка, Т. Ісаєвої, В. Кременя, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна, Г. Щедровицького, де аксіологія розглядається як теорія цінностей, а також характеризується суттєвим переміщенням уваги на загальнолюдські цінності, що визначається у свідомості людей сучасними реаліями буття.

У філософському розумінні ціннісні орієнтації визначаються як елементи внутрішньої структури особистості, сформовані та закріплені життєвим досвідом індивіда в ході процесів соціалізації й адаптації.

На думку В. Сластьоніна, Г. Щедровицького, педагогічна дійсність, як частина соціальної, включає всю сутність конкретних педагогічних явищ, які поєднуються приналежністю до цілеспрямованого процесу формування особистості людини. Вчені зазначають, що

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

актуальність аксіологічного підходу зумовлена необхідністю модернізувати освіту і розробити нові стратегії її розвитку [13]. За В. Сластьоніним, гуманізація освіти припускає створення системи, котра змогла б забезпечити єдність безперервного загальнокультурного, соціально-морального та професійного розвитку особистості.

Як зазначає В. Лозова, людина – це найвища цінність суспільства і мета його розвитку. Ключові цінності, як-от: життя, освіта, любов, мир, краса, здоров'я, в усі часи привертала увагу народу. Соціальні, моральні, естетичні та інші цінності характеризують особистість, а їх розвиток є пріоритетним завданням гуманістичної педагогіки [9, 15].

На думку Т. Садової, аксіологічний підхід до професійної підготовки передбачає формування у студентів системи ціннісних орієнтацій, які задають загальну спрямованість інтересам і прагненням особистості, ієрархію індивідуальних переваг, мотиваційну програму діяльності, і в кінцевому підсумку, визначають рівень готовності майбутнього спеціаліста до реалізації життєвих і професійних планів [12].

Аксіологічний підхід розглядає людину як найвищу цінність соціуму та самоціль суспільного розвитку. Зазначений підхід спрямований на гуманістичну ціннісну орієнтацію процесу навчання, усвідомлення суб'єктом навчання значущості потреби бути особистістю. Одним із шляхів реалізації аксіологічного підходу в процесі підготовки соціально компетентного випускника педагогічного університету вбачаємо використання потенціалу циклу гуманітарних дисциплін.

Технологічний підхід. У “Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті” [11] увага вчених і практиків звертається на посилення технологічного аспекту підготовки студента, на існуючі освітні технології та напрацьовані методологічні підходи до гуманізації педагогічної взаємодії педагога з молоддю.

Я.А. Коменський, автор першої науково-педагогічної технології, закликав до того, щоб навчання стало “технічним”, тобто таким, що обов'язково веде до успіху. Дослідник визначав технологічний підхід як такий, що дозволяє з більшою вірогідністю передбачати результат освіти; аналізувати і систематизувати на науковій основі вже наявний практичний досвід та способи його використання; комплексно розв'язувати освітні, соціально-виховні проблеми; забезпечувати умови для розвитку особистості; зменшувати ефект впливу несприятливих обставин на суб'єкта навчання; оптимально

використовувати наявні ресурси; обирати найбільш ефективні і розробляти нові технології та моделі для розв'язання соціально-педагогічних проблем [6].

Технологічний підхід до навчання передбачає конструювання навчального процесу виходячи із соціального замовлення, освітніх орієнтирів, цілей та змісту навчання. Досягли наукових вершин у дослідженні проблеми педагога А. Алексюк, В. Беспалько, В. Бондар, Т. Ільїна, І. Підласий, Г. Селевко, С. Смирнов, Л. Фрідман. Технологізація сучасного освітнього процесу означає перехід від наукової вмотивованості кожного його елементу, етапу, спрямованості на досягнення ефективного результату і відмову від довільності, невизначеності у побудові педагогічного процесу. Технологічна переорієнтація педагогічної науки (явище, яке спостерігається нині у вищій школі) дає змогу стати виробничою силою в удосконаленні освітньої системи через розвиток фундаментального і прикладного аспектів процесу пізнання.

Серед вітчизняних науковців, хто працював над уведенням у науково-практичну діяльність терміну “технологія навчання” був В. Беспалько (1989 р.). Науковець сформував уявлення про педагогічну технологію, розуміючи її як систематичне і послідовне впровадження на практиці раніше спроектованого освітнього процесу. Він виділив три параметри технологічного підходу: цілісність уявлення процесу навчання, цілеспрямованість і забезпечення досягнення намічених цілей в навчанні [3].

Технологізація процесу формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів означатиме відхід від невизначеності у побудові освітнього процесу і перехід до науково обґрунтованої вмотивованості кожного його етапу, максимального спрямування на результативність. Технологічний підхід при формуванні соціальної компетентності студентів у процесі навчання гуманітарних дисциплін надасть змогу здійснювати багатоваріантне моделювання, проектування і конструювання рішень соціально-педагогічних ситуацій і задач.

Висновки. Сьогодні випускник педагогічного вишу має виявляти себе не лише як висококваліфікований фахівець, але і як особистість, здатна до мислення та прийняття швидких відповідальних рішень в умовах невизначеності, суперечностей і ризику. Панівний економічно-політичний стан став своєрідним підґрунтям для реалізації означених підходів в освіті як методології, що розвиває принципи самореалізації студентів.

Перспективи дослідження. Перспективу подальшої наукової діяльності вбачаємо у вивченні взаємозалежностей між розвитком соціальної компетентності сучасних студентів та особливостями формування їх професійно-ціннісних орієнтацій, використання теоретико-методологічного резерву компетентнісного підходу у формуванні соціально-гуманітарних знань майбутніх учителів.

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев // Издательство Ленинградского университета. – 1968. – 340 с.

2. Бевз В.Г. Реалізація аксіологічного підходу у навчанні майбутніх учителів математики / В.Г. Бевз // *Didactics of mathematics: Problems and Investigations*. – Issue #39. – P. 7 – 10.

3. Беспалько В.П. Педагогические и прогрессивные технологии обучения / Владимир Павлович Беспалько. – М.: Новая школа, 1995. – 336 с.

4. Данилова Г. Акмеология школьного образования в контексте методологии современного образования / Г. Данилова // *Акмеология – наука XXI столетия*. – К., 2005. – С. 3 – 17.

5. Качалова Т.Г. Педагогічні умови формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін / Т.Г. Качалова // *Наукові праці: Науково-методичний*

журнал. – Вип. 234. Т. 246. Педагогіка – Миколаїв: вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2014. – С. 26 – 30.

6. Коменський Я.А. Велика дидактика / Ян Амос Коменський // *Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія* / [уклад. Є. Коваленко, Н. Белкіна]. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 101 – 155.

7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: *Бібліотека освітньої політики* / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: “К.І.С.”, 2004. – 112 с.

8. Кузьміна Н.В. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма / Нина Васильевна Кузьміна. – М.: Рос. акад. Управление, 1993. – 73 с.

9. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посібник / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Х.: ОВС, 2002. – 400 с.

10. Наукові підходи до педагогічних досліджень: колективна монографія / за заг. ред. В.І. Лозової. – Харків: вид-во Віровець А.П. “Апостроф”, 2012. – 348 с.

11. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // *Освіта: Всеукраїнський громадсько-політичний тижневик*. – 2002. – № 26. – С. 2 – 4.

12. Садова Т. Аксіологічний підхід у системі педагогічної методології / Тетяна Садова // *Дошкільна освіта*. – 2010 – № 1 (27). – С. 63 – 69.

13. Сластенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. – М., “Просвещение”, 1976. – 160 с.

Стаття надійшла до редакції 16.08.2016

27 серпня 2016 року
минає 160 з Дня народження

Івана Яковича Франка
(27.08.1856 – 28.05.1916)
великий український письменник

Народився він у мальовничому селі Жагуєвичі (нині Дрогобицького району Львівської обл.), в якому знаходяться музей Івана Франка та меморіальний музей-садиба батьків письменника.

В родині сільського коваля. Він ріс сиротою (в 1865 р. помер його батько – Іванові було дев'ять років; його мати померла у 1872 р.). Попри матеріальні нестатки родини, Іван навчався: в 1862 – 1864 роках – у школі в сусідньому селі Ясениця-Сільна, в 1864 – 1867 рр. – у початковій школі в Дрогобичі, в 1867 – 1875 рр. – у гімназії в тому ж Дрогобичі.

За своє життя (1876 – 1916 рр.) Іван Франко написав близько 6000 творів, виступаючи у жанрах поезії, прози, драматургії, літературної критики; був він фольклористом, етнографом, істориком, філософом, громадсько-політичним діячем. Знаючи 14 іноземних мов, перекладав з багатьох літератур світу.

